

Res. article

Focus Construction in Kurdish

Masoud Dehghan^{1✉}, Kouros Saberi²

1- Assistant Professor of Linguistics, Department of English Language and Linguistics, Faculty of Literature and Foreign Languages, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. 2- Assistant Professor of Linguistics, Department of English Language and Literature, Razi University, Kermanshah, Iran.

Received: 2019/17/09

Accepted: 2019/26/10

Abstract

This study aims to investigate the focus construction and its markers in Kalhori Kurdish. It should be noted that focus is shown with phonetic, morphologic or syntactic markers in different languages. The data were collected through observation and interview with Kalhori Kurdish speakers in Kermanshah. The findings showed that the focus markers in Kalhori Kurdish include /ke/ and /xo/ used in the same sense. Moreover, it was found that although these two focus markers have the same meaning, their usage varies in different declarative, imperative, interrogative (yes/no questions & wh-questions) and exclamatory sentences. However, in exclamatory sentences the speakers use none of these two markers to show emphasis. The results indicated that although the speakers use both focus markers in declaratives and yes/no questions, /ke/ is simply used in imperatives and wh-questions. Also, the research findings showed that /ke/, as a focus marker, is used less than /xo/.

Keywords: focus marker, information structure, Functionalism, Kalhori Kurdish.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Citation: Dehghan, M., Saberi, K. (2020). Focus Construction in Kurdish. *Journal of Western Iranian Languages and Dialects*, 8 (28), 1-13. (In Persian)

ساخت تأکید در کردی

مسعود دهقان^۱، کورش صابری^۲

۱- استادیار گروه زبان و ادبیات انگلیسی و زبان‌شناسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران. ۲- استادیار گروه زبان انگلیسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

دریافت: ۱۳۹۸/۶/۲۶ پذیرش: ۱۳۹۸/۸/۴

چکیده

پژوهش پیش رو ساخت تأکید و نشان‌گرهای آن را در کردی کلهری بررسی کرده است. تأکید در زبان‌های مختلف با نشان‌گرهای آوایی، صرفی یا نحوی مختلف نشان داده می‌شود. در نوشتار حاضر داده‌ها به شیوه میدانی و از راه مصاحبه با گویشوران کردزبان در شهر کرمانشاه گردآوری شد. یافته‌ها نشان داد که نشان‌گرهای تأکید در کردی کلهری /ke/ و /xo/ هستند که گویشوران آن‌ها را در معنای یکسان به کار می‌برند. بررسی‌ها نشان داد که اگرچه این دو نشان‌گر معنای یکسانی دارند، اما کاربرد آن‌ها در جملات مختلف خبری، امری، پرسشی (آری/نه و پرسش‌واژه‌ای) و تعجبی باهم تفاوت دارد، این درحالی است که در جملات تعجبی، گویشوران از هیچ‌کدام از این دو عنصر نشانه تأکید استفاده نمی‌کنند. نتایج نشان داد که گویشوران در گونه خبری و پرسشی آری/نه هر دو نشان‌گر را به کار می‌برند، درحالی که در جملات امری و پرسش‌واژه‌ای تنها نشان‌گر تأکید /ke/ به کار می‌رود؛ همچنین یافته‌های پژوهش، بیان‌گر آن است که نشان‌گر تأکید /ke/ نسبت به نشان‌گر /xo/ در کردی کلهری از کاربرد کمتری برخوردار است.

کلیدواژه‌ها: نشان‌گر تأکید، ساخت اطلاع، نقش‌گرایی، کردی کلهری.
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱- مقدمه

تأکید مفهوم و نظام پیچیده‌ای دارد که در یک بند^۱، حاوی آن‌دسته از اطلاعاتی است که بار اطلاعاتی نو^۲ را با خود حمل می‌کند، درست در نقطه مقابل اطلاعاتی که از بار اطلاعاتی کهنه^۳ برخوردارند. نشان‌گر^۴ تأکید در نظام آوایی و صرفی زبان‌ها نیز بار معنایی و اطلاعاتی واژه را تغییر می‌دهد که در سطح هجا و واژه از آن به‌مثابه تکیه^۵ واژه یاد می‌شود و در واقع بلندی هجایی را نسبت به هجاهای دیگر نمایان می‌سازد. مفهوم تأکید^۶ از جمله مفاهیم مطرح در حوزه تحلیل گفتمان به‌شمار می‌رود که از دو برداشت متفاوت برخوردار است، یکی به‌مثابه عنصری برجسته‌تر از دیگر عناصر و سازه‌هایی که در هم‌نشینی آن قرار گرفته‌اند (والدووی^۷، ۱۹۹۰؛ والدووی و انگدال^۸، ۱۹۹۶) و مفهوم دیگر آنکه ساخت اطلاعاتی^۹ با دیگر عناصر هم‌نشین در آن ساخت تفاوت دارد که در واقع همان نشانه تأکید است (جکنداف^{۱۰}، ۱۹۷۲؛ والدووی، ۱۹۹۵).

پژوهش حاضر می‌کوشد تا با هدف بررسی این نشان‌گر گفتمانی، یعنی ساخت اطلاع، در سطح بند نشان دهد که نشان‌گرهای تأکیدی در کردی کلهری کدام‌ها هستند و کاربرد آن‌ها در درون بند چگونه است؛ بنابراین می‌توان گفت که تأکید تنها مفهومی گفتمانی نیست، بلکه با تکیه بند نیز در ارتباط است. به‌باور والدووی (۱۹۹۰) آرایش واژگانی یک بند، در نشان‌دادن تأکید آن بند دخیل است. براساس این، برخی از ساخت‌های نحوی در حالت نشان‌دار، همچون ساخت اسنادی^{۱۱}، شبه‌اسنادی^{۱۲}، ساخت گروه اسمی مضاعف^{۱۳} و امثال آن‌ها در نشان‌دادن تأکید جمله نقشی اساسی دارند؛ به‌عبارتی، هریک از این ساخت‌های نحوی نقش ارتباطی، کلامی و القائی متفاوت و ویژه خود را دارند. همچنین، والدووی بر این باور است که زبان‌شناسان بین دو نوع تأکید تفاوت قائل هستند. نوع اول تأکیدی است که تنها اطلاع نو را در اختیار مخاطب می‌گذارد و نوع دوم، تأکیدی است که با اطلاع نو گوینده در تقابل است

1. clause
2. new information
3. given information
4. marker
5. focus
6. E. Vallduvi
7. E. Engdahl
8. information structure
9. R. Jackendoff
10. cleft structure
11. pseudo cleft structure
12. double NP construction

و تنها ماهیتی مشخص‌ساز دارد؛ افزون بر این، به‌ضرورت در هر جمله وجود ندارد و نشان‌دار است. لمبرکت^۱ (۱۹۹۴: ۲۰۷) بر این باور است که نشان‌گر تأکید، سازه‌ای در درون بند است که نمی‌توان آن را در زبان گفتار لازم دانست، یعنی از دیدگاه لمبرکت، این عنصر در زبان گفتاری غیر قابل پیش‌بینی بوده و به‌لحاظ کاربردشناختی نیز غیر قابل بازیابی است.

پیرامون مقوله تأکید در زبان، پژوهش‌هایی انجام شده است. راسخ‌مهند (۱۳۸۴) انواع تأکید در زبان فارسی و همچنین تفاوت‌های بین آن‌ها را بررسی کرده و نشان داده است که در زبان فارسی می‌توان به دو نوع تأکید اطلاعی و تقابلی اشاره کرد؛ همچنین وی، میان تأکید اطلاعی جمله که دارای اطلاع نو است و نیز تأکید تقابلی که تأکید نشان‌دار است، تمایز قائل شده است. آل‌بویه لنگرودی و دیگران (۱۳۹۵) در پژوهشی این موضوع را بررسی کرده‌اند که زبان مجموعه‌ای از نشانه‌هاست که برای پیام‌رسانی به‌کار می‌رود. آن‌ها در پژوهش خود به این نکته اشاره می‌کنند که برای انتقال درست و هدفمند پیام میان گوینده و شنونده، باید آن پیام با نشانه‌هایی همراه شود که آن‌ها این نشانه‌ها را تأکید یا توکید نامیده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان داده است که ابزارهای تأکید، کارکرد تأکیدی خود را در عربی ازدست داده‌اند و تنها برای تقویت و استحکام بافت کلام به‌کار می‌روند.

رفیعی (۱۳۹۶) مبحث تأکید و روش‌های مؤکد کردن اقسام کلمه را بررسی کرده و نشان داده است که اقسام کلمه در زبان فارسی چگونه مؤکد می‌شوند. نتایج نشان داده است که تمام اقسام کلمه در زبان فارسی این قابلیت را دارند که با به‌کارگیری روش‌هایی مؤکد شوند؛ همچنین، یافته‌ها بیان‌گر آن است که تأکید در این زبان به‌دلایل خاص نحوی و بلاغی انجام می‌گیرد.

شریفی و صبوری (۱۳۹۷) نشانه تأکید در برخی از گویش‌های فارسی خراسان را بررسی و خاطر نشان کرده‌اند که گویش‌ها از هر سه استان شمالی، رضوی و جنوبی انتخاب شده‌اند. نگارندگان نشان دادند که گویش‌های مورد بررسی به‌لحاظ نشانه تأکید به دو گروه تقسیم می‌شوند؛ گروهی که تنها از نشان‌گر /ke/ استفاده می‌کنند و گروهی دیگر از دو گروه نشان‌گر تأکیدی /ku/ /ke/ و /x/ /xo/ /xa/ استفاده می‌کنند.

شایان ذکر است که ماهیت روش انجام پژوهش پیش رو، به‌صورت توصیفی - تحلیلی بوده و داده‌ها با استفاده از روش میدانی و از راه مصاحبه با گویشوران کردی کلهری گردآوری شده است؛ همچنین داده‌های گردآوری شده نیز با استفاده از مفهوم ساخت اطلاع از دیدگاه لمبرکت (۱۹۹۴) تحلیل

و ارزیابی شده‌اند. پس از گردآوری داده‌ها مشخص شد که گویشوران، در جملات مختلف برای تأکید بر اطلاعات برجسته^۱ در تقابل با اطلاعات پس‌زمینه^۲ نامیده می‌شوند، دو نشانه /xO/ و /ke/ را به کار می‌برند تا با به‌کارگیری این دو نشانه، اطلاعاتی را که در یک بند از بار اطلاعی برجسته‌تری نسبت به دیگر عناصر هم‌نشین برخوردارند، به خواننده یا شنونده منتقل کرده باشند.

۲- ساخت اطلاع و مقوله‌های آن

ساخت اطلاع یکی از مفاهیم مطرح در دستور نقش‌گرا و مبحث تحلیل گفتمان است که آغاز آن به مکتب پراگ بازمی‌گردد. درست هنگامی که متسیوس^۳ (۱۹۳۱) پایه‌گذار مکتب پراگ^۴، مفهوم نمای نقشی جمله^۵ را مطرح کرد. در واقع وی جمله را خارج از بافت مورد نظر بررسی نکرد؛ بلکه جمله را در گستره جمله‌های پیشین یا گستره بافت موقعیتی بررسی کرد؛ به عبارتی، نقشی که جمله در گستره جمله‌های پیشین، یعنی بافت یا بافت موقعیتی^۶ ایفا می‌کند. وی، همچنین، واضح مفاهیم اطلاع کهنه^۷ و اطلاع نو^۸ بود. به بیان فنی، *theme* برگرفته از اطلاع کهنه و *rheme* برگرفته از اطلاع نو است که هلیدی^۹ (۱۹۶۷) از *theme* به‌مثابه آغازگر پیام و *rheme* به‌منزله پایان‌بخش یاد کرده است؛ بنابراین، ازدید زبان‌شناسان، ساخت اطلاع عبارت است از توزیع اطلاع کهنه و نو در سطح جمله.

براساس این و در تقابل با مفهوم نمای نقشی جمله که متسیوس آن را وضع کرد، باید گفت که ساخت اطلاع گوینده‌محور است، حال آنکه نمای نقشی جمله شنونده‌محور است؛ زیرا در نمای نقشی جمله، توزیع اطلاعات کهنه و نو در گستره جمله‌های پیش از آن مد نظر است. والدووی (۱۹۹۰) به‌جای اصطلاحات *theme* و *rheme* اصطلاحات زمینه^{۱۰} و تأکید را به کار برده است. وی بیان کرد که این مفاهیم، برگرفته از استعاره هوپیمایی است که قصد پرواز دارد؛ به عبارتی، او شروع حرکت هوپیمای روی زمین و در باند فرودگاه را به‌مثابه مفهوم زمینه و سپس بلندشدن از باند و پرواز آن را به‌منزله مفهوم تأکید در نظر گرفته است.

1. foregrounding information
2. back grounding information
3. V. Mathesius
4. Prague school
5. functional sentence perspective
6. situational context
7. theme
8. rheme
9. M. A. K. Halliday
10. ground

لمبرکت (۱۹۹۴) برای دو مفهوم اطلاع کهنه و اطلاع نو از اصطلاحات مبتدا و تأکید استفاده کرده است. وی برای هر یک از این اصطلاحات انواعی به دست داد و برای اصطلاح مبتدا، انواع مبتدای تقابلی^۱، غیر تقابلی^۲، نخستین^۳ و مبتدای دومین^۴ را مطرح کرده است؛ افزون بر این، وی برای اصطلاح تأکید، سه نوع ساخت تأکیدی به دست داده است که نگارندگان در ادامه آن‌ها را بررسی خواهند کرد.

۱-۲- ساخت تأکید

لمبرکت (۱۹۹۴: ۲۹۶) در مورد ساخت تأکید، سه نوع تأکید را از هم بازشناخته است: الف) تأکید موضوعی^۵، ب) تأکید گزاره‌ای^۶ و ج) تأکید جمله‌ای^۷. در ساخت موضوعی، هر موضوعی در جمله، شامل فاعل، مفعول و متمم می‌تواند در کانون قرار گرفته و تأکید شود. در این نوع ساخت تأکیدی، هر موضوع یا اسمی که می‌تواند در جایگاه کانون تأکید شود، تأکید موضوعی خواهد بود؛ برای مثال، مخاطب در پاسخ به جمله پرسشی:

(۱) چه کسی جزوه را کپی کرد؟

می‌گوید:

الف. رضا جزوه را کپی کرد.

بنابراین رضا در این جمله از نوع تأکید موضوعی است؛ زیرا در اینجا، گروه اسمی ای هست که در کانون جمله قرار دارد و آن گروه اسمی، یک موضوع است.

اگر بگوییم:

(۲) جزوه چی شد؟

و در پاسخ گفته شود:

الف. جزوه کپی شد.

بنابراین، کپی شد پاسخ پرسشی خواهد بود که در این مثال به آن تأکید محمولی گفته می‌شود؛ از این رو، در جمله (۲ الف)، تأکید از نوع موضوعی نیست؛ به عبارتی، در این جمله، کل گروه فعلی، به تعبیر

1. contrastive topic
2. noncontrastive topic
3. primary topic
4. secondary topic
5. argument structure focus
6. predicate structure focus
7. sentence structure focus

زبان‌شناسی زایشی، از نوع ساخت تأکید محمولی است؛ اما در تأکید جمله‌ای، کلّ جمله اطلاع‌نو خواهد بود که در آن تمامی عناصر هم‌نشین در یک جمله در کانون قرار دارند؛ برای نمونه، پاسخی که به پرسش (۳) داده می‌شود، از نوعی تأکید جمله‌ای است که می‌تواند به صورت (۳ الف) باشد:

(۳) چی شد؟

الف. رضا جزوه را کپی کرد.

در مثال (۳ الف)، تمام جمله مورد نظر شنونده پیام قرار گرفته است.

لمبرکت ادامه می‌دهد که افزون بر این سه نوع ساخت تأکیدی، در زبان‌ها سازوکارهای مختلفی برای بیان تأکید وجود دارد. او یکی از سازوکارها را تکیه نواختی می‌داند؛ برای نمونه:

(۴) من جزوه را به رضا دادم.

(۵) من جزوه را به رضا نمی‌دهم.

در جمله (۴)، تأکید بر روی موضوع و گروه اسمی رضا است؛ درحالی‌که در جمله (۵) بر روی گروه اسمی و موضوع کتاب تأکید شده است.

سازوکار دیگری که برای بیان تأکید به کار می‌رود، استفاده از ساخت‌های اسنادی و شبه‌اسنادی است؛ مانند نمونه‌های زیر:

(۶) رضا بود که جزوه را به من داد. (اسنادی)

(۷) آنچه رضا به من داد جزوه بود. (شبه‌اسنادی)

همچنین است در مورد ساخت وجودی^۱ یا عرضه‌ای^۲ در زبان انگلیسی که در این ساخت، فاعل پس از فعل می‌آید و در واقع جایگاه تأکید و کانون است؛ مانند نمونه زیر در زبان انگلیسی.

8) There is a pamphlet in my bookcase.

در چمدانم جزوه‌ای هست.

در جمله (۸)، گروه اسمی a pamphlet که پس از ساخت *there* وجودی آمده است به منزله اطلاع‌نو که همان جایگاه کانونی است، در نظر گرفته می‌شود؛ به عبارتی، در این ساخت، اطلاعی که به گفتمان عرضه می‌شود، اطلاع‌نو است و همین امر سبب می‌شود تا همواره در زبان انگلیسی پس از *there*

1. existential construction

2. presentational construction

وجودی از حرف تعریف *a* به جای *the* استفاده شود.

۳- بررسی عناصر نشانه تأکید در کردی کلهری

نشان‌گرهای تأکید در کردی کلهری /ke/ و /xo/ هستند که گویشوران آن‌ها را در معنای یکسان به‌کار می‌برند و به‌طور معمول این دو نشانه تأکید پس از آنچه قرار است مبتداسازی شوند، می‌آیند. شایان ذکر است که هر دو نشانه تأکید در بیشتر جملات خبری، با کاربرد یکسان، در جایگاه یکسان و در معنای یکسان به‌کار می‌روند؛ مانند نمونه‌های زیر که در آن‌ها جایگاه پیش از نشان‌گرهای /xo/ و /ke/ جایگاه کانون یا همان تأکید است.

9) to *ke/xo* xas zan -i
 تو که /خب/ که خوب دانستن (دوم‌شخص مفرد) -ی

تو که /خب خوب می‌دانی

10) *ʔæwæ ke/xo* xwæj das -æ xæw
 او که /خب/ که خودش زدن نشانه ماضی نقلی خواب

او که /خب خودش را به خواب زده است

11) *mɛ ke/xo* xwæm wɛtəm.
 من که /خب/ که خودم گفتم

من که /خب خودم گفتم

12) *namæ-Jæ post kərđi ke/xo*
 نامه نشانه معرفه - پست کردن خوب/که

نامه را پست کردی که/خب

13) *qəza -Jæ rəšja ke/xo.*
 غذا نشانه معرفه - ریختن خوب/که

غذا ریخته شد که/خب

14) *miwæ -Jæ ke/xo xor -ja.*
 میوه نشانه معرفه - که/خب خوردن بای مجهول -

خب خورده شد /میوه که

15) *mɛrd -ɔ ke/xo.*
 سوم‌شخص مفرد - مردن خوب/که

مُرد که /خب

16) *či -d ke/xo*
 دوم‌شخص مفرد - رفتن که/خب

رفتی که /خب

همان‌گونه که در نمونه‌های پیش‌گفته مشاهده شد، گویشوران نشان‌گرهای تأکید /ke/ و /xo/ را در جمله‌های خبری در شرایط یکسان و بامعنای یکسان به‌کار می‌برند؛ اما نکته اینجاست که در جملات پرسشی شرایط استفاده از این دو نشانه تأکید متفاوت است؛ به‌عبارتی، گویشوران در جملات پرسشی آری/نه، تنها از نشان‌گر تأکید /ke/ استفاده می‌کنند.

17) malæ -Jæ sæn -i ke/xo?
 خانه نشانه معرفه- خریدن فرد- خوب/که
 خانه را خریدی که /خب؟

در این حالت، کلّ جمله مورد تأکید است؛ به‌عبارتی، در این مثال، عمل خریدن مورد تأکید گوینده کلام بوده است؛ اما چنان‌چه هدف گوینده تنها خانه‌ای باشد که عمل خریدن روی آن واقع شده است، در این صورت جمله بالا به‌صورت زیر بیان می‌شود:

18) malæ -Jæ ke san -i?
 خانه نشانه معرفه- که خریدن فرد- خوب/که
 خانه را که خریدی؟

چنان‌چه به‌جای نشان‌گر تأکید /ke/ در دو جمله (۱۷) و (۱۸) از نشانه تأکید /xo/ استفاده کنیم، بدین‌معناست که گوینده انتظار شنیدن معنای مثبت جمله پرسشی پیش‌گفته را از شنونده دارد. اگرچه ممکن است پاسخ مثبت نباشد.

19) malæ -Jæ xo san -i?
 خانه نشانه معرفه- خوب/که خریدن فرد- خوب/که
 خانه را خوب خریدی؟

بنابراین نشان‌گر تأکید /ke/ زمانی استفاده می‌شود که گوینده از آنچه می‌خواهد از شنونده بپرسد، اطلاعی ندارد و با پرسش خود قصد دارد به اطلاعات بیشتری دست یابد. درحالی‌که گویشوران نشان‌گر تأکیدی /xo/ را در صورتی به‌کار می‌برند که از پیش اطلاعاتی درخصوص پرسش خود داشته باشند و تنها به‌منظور تأیید دانش اطلاعات ذهنی خود آن پرسش را مطرح می‌کنند.

در خصوص جملات پرسشی که با ضمائر پرسشی آغاز می‌شوند، وضعیت متفاوت است؛ به‌عبارتی، در جملات پرسشی همراه با ضمائر پرسشی، گویشوران تنها یکی از دو نشان‌گر تأکیدی

کردی کلهری را به کار می‌برند. در این گونه جملات، گویشوران از نشان‌گر تأکید /xo/ استفاده می‌کنند؛ مانند نمونه‌های زیر که تأییدی بر این ادعا هستند.

20) kæj či -d xo?
 خوب دوم‌شخص مفرد- رفتن کی
 کی رفتی / می‌خواهی بروی خب؟

در مورد جمله (۲۰) باید گفت که گویشوران، فعل /čid/ را در هر دو زمان گذشته و آینده به کار می‌برند؛ بنابراین، گویشوران با در نظر گرفتن بافت زمانی مورد نظر خود، معنای زمان گذشته و آینده آن را درک می‌کنند؛ از این رو، گویشوران در جملات پرسشی همراه با ضمیر پرسشی تنها از نشان‌گر تأکید /xo/ استفاده می‌کنند. نمونه‌های زیر مؤید این مطلب هستند:

21) kæj tij -æj beč -im xo?
 خب (اول‌شخص جمع) -یم رفتن (دوم‌شخص مفرد) -ی آمدن کی
 کی میای بریم خب؟

شایان ذکر است که در نمونه‌هایی همچون جمله (۲۱)، اگر به دو صورت بند پایه و پیرو آن را بیان کنیم، می‌توانیم از /ke/ به‌مثابه ضمیر موصولی و نشان‌گر تأکید استفاده کنیم که در این صورت می‌توانیم ضمیر موصولی را نیز حذف کنیم. همان‌گونه که در جمله (۲۲) آمده است:

22) kæj tij -æj (ke) beč -im?
 (اول‌شخص جمع) -یم رفتن (که) (دوم‌شخص مفرد) -ی آمدن کی
 کی می‌آیی (که) برویم.

23) ʔæra či -d xo?
 خوب (دوم‌شخص مفرد) -ی رفتن چرا
 چرا خب رفتی / می‌خواهی بروی؟

24) ki ʔæw qesæ kerd xo?
 خوب سوم‌شخص مفرد- کردن حرف آن چه کسی
 چه کسی خب آن حرف را زد؟

25) čü dærs xwæn-id-æ xo?
 خوب نشانه نقلی- دوم‌شخص مفرد- خواندن درس چگونه
 چگونه درس خوانده‌ای خب؟

نشان‌گر /xo/ نه تنها در انتهای جمله، بلکه در ابتدای جمله نیز می‌تواند به کار رود؛ همچنین بسته به

تأکید می‌تواند پس از هر کدام از کلمات درون جمله نیز به کار رود.

26) *xo čæ kerd-i?*

دوم شخص مفرد- کردن چه خوب

خب چکار کردی؟

گوشوران در این نوع جملات پرسشی که حاوی پرسش‌واژه هستند، هرگز از نشان‌گر تأکید /ke/ به جای /xo/ استفاده نمی‌کنند و کاربرد نشان‌گر تأکید /ke/ در این نوع ساخت کاملاً بی‌معنا است؛ مانند نمونه‌های زیر که گوشوران آن‌ها را بی‌معنا می‌دانند.

27) **čæ kerd-i ke?*

دوم شخص مفرد-کردن چه که

* چکار کردی که؟

28) **čü dærs xwæn- id -æ ke?*

نشانه نقلی- دوم شخص مفرد- خواندن چگونه درس چگونه

* چگونه درس خوانده‌ای که؟

همان‌گونه که پیداست، گوشوران کردی کلهری، جملات (۲۷) و (۲۸) را جملاتی بدساخت می‌دانند که برای این گوشوران بی‌معناست.

در مورد دیگر مثال‌هایی که با ضمائر پرسشی و به‌عبارتی با پرسش‌واژه آغاز می‌شوند نیز وضع بدین‌گونه است؛ اما در جایی که نشان‌گر /ke/ برای تأکید به کار نمی‌رود، می‌تواند پس از ضمائر پرسشی نیز بیاید. در جمله (۲۹)، عنصر /ke/ به‌مثابه ضمیر موصولی به کار رفته است و در این جایگاه به‌عنوان نشان‌گر تأکید در نظر گرفته نمی‌شود:

29) *ki -jæ ke næ-zan-e*

سوم شخص مفرد- دانستن- پیشوند فعلی منفی ساز که هست- کی

آیا کسی هست که نداند

همان‌گونه که گفته شد، در جملات خبری از هر دو نشانه /ke/ و /xo/ استفاده می‌شود؛ اما وقتی که گوینده‌ای بخواهد در پاسخ به فردی که به نشانه/اعتراض از انجام دادن یا ندادن کاری جمله‌ای را بیان کند، در این صورت تنها از یکی از نشان‌گرهای تأکید استفاده می‌کند و به‌عبارتی، در این صورت، نشان‌گر /xo/ کاربردی‌تر خواهد بود؛ بنابراین، با به‌کاربردن نشان‌گر تأکید /xo/، گوینده قصد و نیت خود را با نیت فرد مخاطب هم‌سو کرده تا در راستای خواسته او کاری را انجام دهد؛ مانند نمونه‌هایی که در

زیر آمده است:

30) me ke tej-æm!

اول شخص مفرد-آمدن که من

من که می‌آیم

در جمله (۳۱)، گوینده از نشان گر /xo/ استفاده کرده است تا مخاطبش را از انجام ندادن آن کار ناراحت نکرده باشد؛ به عبارتی او در پاسخ به این پرسش‌ها که چرا تو نمی‌آیی؟ یا صورت مثبت آن چرا تو می‌آیی؟ از نمونه‌های (۳۱) و (۳۴) استفاده کرده است. گویی همچون جملات پرسش‌واژه‌ای، گوینده خبر نیز باید از نشان گر /xo/ استفاده کند.

31) me xo tej-æm!

اول شخص مفرد-آمدن خب من

من خب می‌آیم

همان‌طور که در خصوص جملات پرسشی آری/ نه بیان شد، چنان‌چه به صورت پرسشی آری/ نه جمله بالا را از کسی پرسیم، هردو نشان‌گر تأکیدی /ke/ و /xo/ کاربردی خواهند بود و تنها تفاوتی که در اینجا می‌توان بدان اشاره کرد، آن است که در خصوص نشان‌گر تأکید /ke/ گوینده تا حدی به پاسخ مثبت مخاطبش اطمینان دارد؛ مانند نمونه‌های زیر که مؤید این مطلب هستند:

32) to ke tej-æj?

دوم شخص مفرد-آمدن که تو

تو که می‌آیی؟

33) to xo tey-æj?

دوم شخص مفرد-آمدن خب تو

تو خب می‌آیی؟

چنان‌چه فعل جمله (۳۱) را به منفی تبدیل کنیم، هردو نشانه /ke/ و /xo/ کاربرد دارند، اما همان‌گونه که در جمله (۳۱) نیز بیان شد، کاربرد /xo/ در این مثال نشان‌دهنده نوعی هم‌کلامی و هم‌رنگ شدن با نیت و قصد مخاطب است، زیرا مخاطب، جمله (۳۴) را در پاسخ به پرسش چرا تو می‌آیی که غیر صریح به معنای نیامدن است، بیان کرده است؛ به عبارتی، گویی گوینده از آمدن مخاطب اطمینان دارد و مخاطب نیز معنای ضمنی گوینده مبنی بر نیامدن را نیز درک کرده است و به همین دلیل او از نشان‌گر تأکید /xo/ استفاده می‌کند تا به گوینده نشان دهد که با وجود میل باطنی‌اش و به خاطر احترام به وی، این

پاسخ را بیان کرده است.

34) me xo ne -jæt-jæm.

اول شخص مفرد- آمدن- پیشوند منفی ساز فعل

من خب نمی‌آیم

همچنین در جملات امری نیز گویشوران تنها نشان‌گر تأکیدی /xo/ را به کار می‌برند و در این نوع جملات، کاربرد نشان‌گر تأکید /ke/ جمله را بی‌معنا می‌کند. نمونه‌های زیر مؤید این مطلب هستند:

35) beč -im xo.

خوب (اول شخص جمع) -یم رفتن

خب بریم / بریم خب

36) büšæw xo.

خوب گفتن

خب بگو

37) bæw xo

خوب آمدن

خب بیا

۴- نتیجه‌گیری

تأکید، آن بخش از جمله است که اطلاع نو دربر دارد و درمقابل آن، بخش ابتدایی جمله است که مبتدا نام دارد و اطلاع نو ندارد. تأکید ازسویی، با ساخت آوایی زبان در ارتباط است و به‌نظر برخی از زبان‌شناسان، رابطهٔ متناظری با تکیهٔ جمله دارد و ازسوی دیگر، با ساخت نحوی جمله در ارتباط است و تابع اصل فرافکنی است. همان‌گونه که نگارندگان در پژوهش حاضر به آن اشاره کردند، تأکید درواقع نشان‌دهندهٔ واژه یا عبارت اصلی‌ای است که درخصوص آن پرسش شده است یا گوینده قصد تأکید بیشتری روی آن بخش را دارد؛ به‌عبارتی، واژه‌ای که گویندهٔ پیام، قصد انتقال آن را به مخاطب خود دارد. یافته‌ها نشان داد که در کردی کلهری، همچون دیگر زبان‌ها و گویش‌های ایرانی که در آن‌ها گویشوران برای تأکید بخشی از جمله همچون واژه، عبارت یا کلّ جمله، نشان‌گرهای خاصی را به‌کار می‌برند، در این گویش از زبان‌های ایرانی نیز گویشوران به‌منظور تأکید از نشان‌گرهای /ke/ و /xo/ استفاده می‌کنند که با توجه به نوع جمله (شامل جملات خبری، پرسشی و امری) در بافت‌های مختلف به‌کار می‌روند.

نتایج نشان داد که در جملات خبری کردی کلهری، گویشوران هر دو نشان‌گر تأکید را با معنا و

کاربرد یکسان به کار می‌برند، مگر اینکه گوینده‌ای بخواهد در پاسخ به اعتراضِ مخاطبِ خود چیزی را بیان کند که در این صورت تنها باید از نشان‌گر تأکیدی /xo/ استفاده کند. در حالی که در جملات پرسشی، بسته به نوع جمله پرسشی (اعم از آری/نه یا پرسش‌واژه‌ای) وضعیت متفاوت است. در جملات پرسشی آری/نه، گویشوران هر دو نشان‌گر /ke/ و /xo/ را در بافت‌های مختلف و به جای یکدیگر به کار می‌برند، حال آنکه در جملات پرسش‌واژه‌ای، تنها از نشان‌گر تأکید /xo/ استفاده می‌کنند و کاربرد نشان‌گر تأکید /ke/ در این بافت، موجب بی‌معنایی جمله پرسشی می‌شود؛ همچنین بررسی‌ها نشان داد که در جملات امری نیز گویشوران تنها نشان‌گر تأکیدی /xo/ را به کار می‌برند و کاربرد نشان‌گر /ke/ بی‌معنا به نظر می‌رسد؛ بنابراین، یافته‌ها نشان داد که در کردی کلهری، نشان‌گر /xo/ به مراتب از کاربرد بیشتری نسبت به نشان‌گر /ke/ برخوردار است.

منابع

- آلبویه لنگرودی، عبدالعلی و سریه شیخی قلات (۱۳۹۵). کارکرد نشانه‌های تأکید در زبان عربی معاصر و معادل‌یابی آن در زبان فارسی (با تکیه بر ترجمه کتاب الأیام طه حسین و مقدمه للشعر). پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۶ (۱۴)، ۱۳-۴۰.
- راسخ‌مهند، محمد (۱۳۸۴). بررسی انواع تأکید در زبان فارسی. مجله زبان و زبان‌شناسی، ۱ (۱)، ۵-۱۹.
- رفیعی، داود (۱۳۹۶). روش‌های تأکید کلمه در زبان فارسی. دوفصلنامه علوم ادبی، ۷ (۱۲)، ۱۴۷-۱۶۴.
- شریفی، شهلا و نرجس بانو صبوری (۱۳۹۷). بررسی نشانه تأکید در گویش‌های فارسی خراسان. نشریه زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان، ۱۰ (۱۸)، ۱۵۱-۱۵۹.

Reference

- Halliday, M. A. K. (1967). Notes on Transitivity and Theme in English (Part 2). *Journal of Linguistics*, 3 (2), 199-244.
- Jackendoff, R. (1972). *Semantic Interpretation in Generative Grammar*, Cambridge: MIT Press.
- Lambrecht, K. (1994). *Information Structure and Sentence form*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mathesius, V. (1931). *Functional Linguistics*. Proc. First Congress of Slavists, Prague.
- Vallduvi, E. (1990). *The Information Component*. Ph.D. Dissertation. University of Pennsylvania.
- & E. Engdahl (1996). The linguistic realization of information packaging. *Linguistics Journal*, 34 (343), 459-519.

شرویش گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتمال جامع علوم انسانی